

GELİR VERGİSİNDE PEŞİN ÖDEME

Dr. Salih Turhan
İktisat Fakültesi Asistanı

I

1. Gelir Vergisinin önemli teknik meselelerinden biri olan verginin *tarh ve tahsili*, zaman unsuru ile sıkı bir irtibat halindedir.

Verginin en ideal tarh ve tahsili, toplam gerçek geliri vergiye tâbi tutmak ve vergiyi, mümkün olduğu kadar gelirin elde edildiği dönem içerisinde veya ona en yakın bir zamanda tahsil etmek suretiyle gerçekleştirilebilir. Bu şartlara uygunluk bakımından başta gelen vergi ödeme veya vergi tahsil metodu ise, *kaynakta tevkif*,⁽¹⁾ diğer bir ifadeyle *stopaj* denilen usuldür. *Gerçekten, gelirin doğumu ile vegrilendirilmesi arasındaki zamanı en fazla kısaltan usûl, esas itibariyle tevkif usulüdür.* Bilindiği gibi, böyle bir tahsil metodunda vergi, vergiye tâbi meblâğları ödeyen merciler tarafından (işverenler, bankalar v.s. gibi müesseseler) tevkif edilip, Hazineye ödenir. Ancak, esasen ideal ve pratik yönden de basit olan böyle bir tahsil metodunun tatbikinin iki istikâmette sınırlı olduğunu unutmamak icabeder. Bir kere, çeşitli sebepler yüzünden

1) Bu konu için bk.: *Teschemacher, H.*: Einkommensteuer, in «Handbuch der Finanzwissenschaft» (Gerloff-Meisel), Bd. II, s. 87 ve m.; *Meisel, F.*: Britische und deutsche Einkommensteuer, Tübingen 1925; *Lent, G.E.*: Collection of the personal income tax at the source, «Journal of Political Economy» vol. L, 1942, P. 719. *Laufenburger, H.*: Die Einkommensbesteuerung, in «Handbuch der Finanzwissenschaft, Bd. II Tübingen 1956, s. 454; *Newmark, F.* Theorie und Praxis der modernen Einkommensbesteuerung, Bern 1947, s. 107; *Weise, H.*: Das britische Einkommensteuerrecht in wirtschaftlicher Sicht, Kieler Studien, Kiel 1954, s. 85 ve m.

tevkif usulü, yalnız muayyen *gelir kategorilerine*, yani ücret ve maaşlara, rantlara, bina ve arazi kiralarna ve menkul servet iratlarına (faiz ve temettülere) tatbik edilebilir; hattâ bu hallerde bile *Pay - As - You Earn* - prensibi adı altında *İngiltere*'de tatbik edilip de sonradan *Avrupa Kit'ası* memleketlerine girmiş olan kaynakta tevkif usulü beyanname⁽²⁾ verilmesini bertaraf edemediği gibi, sonradan yapılacak gerçek bir tarh ameliyesini de lüzumsuz kılamaz. Tabî, bu hal, ancak bazı gelir kategorilerine münferit bir şekilde tatbik edilebilen ve hiç bir zaman gelirin tamamına teşmil edilemeyen böyle bir tahsil tekniğinin normal bir neticesidir. Diğer taraftan, *Teschemacher*'in dediği gibi, esas itibariyle, randıman vergilerinin tahsil tekniği olan *kaynakta tevkif usulü*, bu objektif karakterinin sonucu olarak mükellefin ödemesi gereken gelir vergisi tutarının tespitinde rol oynayan *şahsî vaziyetlerin* nazarı itibare alınmasına ve *müterakkilik prensibi*'nin tatbikine de imkân vermez.

Buna mukabil, *tevkif usulünün* büyük faydaları olduğu aşîkârdır. Şüphesiz bu usul, bilhassa menkul servet iratları sahasında *vergi kaçırma* imkânlarını önleyen iyi bir metottur. Üstelik, modern vergi tekniği, tevkif usulünün en önemli tatbik sahasını teşkil eden *ücretler* için, yukarıda söz konusu olan ikinci mahzuru bertaraf edici, yani şahsî vaziyetlerin nazarı itibara alınmasını ve müterakkilik prensibinin tatbikini mümkün kılan tedbirler hususunda başarı göstermektedir. Fakat, bütün bu faydalarına rağmen kaynakta tevkif usulü, *gerçek bir global gelir vergisinde* tatbiki bahis konusu olunca, bir takım *tamamlayıcı tedbirlere* lüzum gösteren ve zamanımızda - modern ücret vergisinden sarfı nazar edilirse ancak *muvakkat* bir tahsil vasıtası olarak kullanılabilen ve gelir vergisinde *normal* tarh ve tahsil usulünün yerine geçmesine imkân olmayan bir metottur.

2. Bu sebepler yüzünden, takriben 1920 senesine kadar, ekseri memleketlerin mer'î gelir vergisi kanunları, verginin - yukarıda ifade edilen manâda - *ideal* olan tarh ve tahsilinin en iyi şekilde, «*farazî (fictif) gelir*» mefhumuna dayanarak gerçekleştir-

2) Burada bahis konusu olan beyanname, vergiyi doğuran olayların meydana gelmesinde rol oynayan ve fakat asıl mükelleften ayrı olan üçüncü bir şahıs tarafından verilen ve ödenen paralarla kesilen vergileri ihtiva eden «vasıtalı beyanname» dir.

lebileceğine inanmaktaydılar (3). Bu telâkkiye göre, daha vergi yılının başlangıcında yapılması lâzım gelen tarh ameliyesi, vergilendirme döneminin tespit edilecek «*farazî (fictif) gelir*» ine göre vuku bulmalıydı. Böyle bir nazarı düşünceyi realiteye intikal ettirmek için de, bazan *son yılın ortalama* geliri (meselâ *Prusya* ve *İngiltere*'de tatbik edildiği üzere) (4), *doğrudan doğruya*, gelecek vergi yılının «*fictif gelir*»i olarak kabul ediliyordu; bazan, tarh ameliyesine kadar elde edilen gelirden, sadece «*farazî (fictif) gelirin*» tahmini için az çok dayanak noktası olabilecek bir done olarak istifade ediliyordu; ve nihayet bazan da, *fictif gelir*, münhasıran verginin tarhı anındaki gelir kaynağının *randımına* göre tespit ediliyordu.

Fakat, modern gelir vergisi ile takip edilen gaye, mükelleflerin yıllık toplam safî gelirin vergilendirmek olduğuna göre, «*farazi gelir*» e dayanan bir tarh ve tahsil metodunun modern gelir vergisinin esas prensipleri ile gelişeceği aşıkârdır. Bir vergi tarhı, yalnız mükellefin *efektif gelirine* dayanarak yapıldığı takdirde âdil olabilir. Böylece sözü, «*geleceğe yönelen tarh esasını*»ndan (*Prinzip der Veranlagung nach der Zukunft*) *geçmişe yönelen tarh esasını* na (*Prinzip der Veranlagung nach der Vergangenheit*) getirmiş oluyoruz.

3. «*Geçmişe yönelen tarh esasını*», başka bir ifadeyle, «*bir müddet önceki kazancı vergilendirilmesi esasını*» normal tarh ameliyesi olup, mükellefin gelirini ve buna isabet eden vergiyi bir beyanname ile Maliyeye bildirmesi usulüdür. Ancak, böyle bir tarh usulünde, *gelirin doğumu ile bunun vergisinin ödenmesi arasında normal olarak bir sene, hattâ daha fazla zaman geçer*. Zira, meselâ bir mükellef 1966 yılı kazancının hesabını, 1967 Martına doğru tamamlar; Maliyeye beyanname verir; Maliye müteakip aylarda kontrol işine başlayarak tarh muamelâtına girer. Böylece, *tahsil* muamelesine ancak *Ekim* ayında ve hattâ belki de daha sonra başlanabilir. Bu usulün Maliye, gerekse mükellefler yönünden bir ta-

3) Bu husus için bk.: Verhandlungen der Verfassunggebenden Nationalversammlung, Bd. 340, Anlagen zu den Stenographischen Berichten Nr. 1624 Begründung zum Entwurf eines Reichseinkommsteuergesetzes Berlin 1920, s. 36.

4) Bu konuda daha fazla malûmat için bk.: *Dikmen, M.O.*: Müttehavvil Gelirler ve Yıllık Vergileme Devresi, Maliye Enstitüsü Konferansları Üçüncü Seri, Sene 1957 s. 79 ve m.

kim tehlikeler doğurduğu meydandır; zira, gelirin elde edildiği zaman ile verginin tahsil edileceği zaman arasında geçecek müddet zarfında mükelleflerin malî vaziyeti çok kötüleşebilir; öyleki, depresyon zamanlarında mükelleflerin vergi borçlarını ödeyememele-ri veya ancak gecikme ile ödemeleri durumu doğabilir. Ayrıca, vazifelerini ifa edebilmek için aralıksız olarak varidata ihtiyacı olan Devlete, bütün tarhedilen gelir vergisinin nisbeten kısa bir zaman içinde kitle halinde ödenmesi, bir takım naktî iktisadî den-ge-sizliklere sebep olurdu.

4. İşte bu sebepler yüzünden, beyana (*direct assessment*) da-yanan gelirlerin vergilendirilmesinde de İngilizce'de «*Pay-As-You-Go*» veya kısaca «*PAYE*» (*Pay-As-You-Earn*), Almanca'da «*Gegenwartsbesteuerung*» denilen «*Gelirlerin hemen vergilendiril-mesi esası*»nı gerçekleştirmek amacıyla, önce Almanya'da, sonra-or-jinal şeklinde olmasa da - Fransa'da ve nihayet A.B.D. de «*peşin ödemeler*» (*Vorauszahlungen, Par àcompte, payment by anticipa-tion*) usulü kabul edilmiştir. «*Peşin ödeme*» usulünün Almanya, Fransa ve A.B.D. gibi üç memleketin Gelir Vergilerinde nasıl tat-bik edildiği bilâhare izah edileceğinden, şimdi, sadece «*peşin öde-me*» usulünün ne olduğunu kısaca ifade etmekle iktifa etmek is-tiyoruz.

Carî yılın gelir vergisi, mükellefçe yıl sonunda verilip Malî idarece kontrol edilen beyannameye dayanarak tarh edilir. Fakat, böyle bir tarh muamelesinin gerçekleşmesi - daha önce de belirt-tiğimiz veçhile - uzun bir sürenin geçmesini gerektirdiği için, mü-kellef carî vergilendirme döneminin gelir vergisi olarak, kat'î su-rette tarh muamelesi tamamlanmış son vergi yılının vergi mikta-rına eşit «*peşin ödeme*» de bulunur. Bu «*alel hesap ödemeler*» muh-telif taksitler halinde yapılabilir. Tabiatıyla, bilâhare - takriben 1 sene sonra - carî vergi yılının kat'î tarh muamelesi yapınca, önce yapılan «*peşin ödemeler*» in kat'î vergi borcundan *inhiraf* ede-ceği kuvvetle ihtimal dahilindedir. Bu takdirde, ya mükellefin «*ni-hai (munzam) bir ödeme*» (*Abschlusszahlung*) yapması veya Ha-zinenin kendisine bir miktar *iade* (*Erstattungen*) etmesi gereke-cektir. Her ne kadar bu usulün Maliye tarafından tatbiki, bazı yoğun hesaplama ameliyeleri dolayısıyla *teknik yönden* güçlükler arzeder ve bilhassa Hazine tarafından mükellefe iadeler meselesi, Mazineyi *güç* duruma düşürebilirse de, bu usulün başlangıçta işa-

ret ettiğimizi *ideal* bir tarh ve tahsil usulünün bütün faydalarını haiz olduğu, yani gelirin doğumu ile bunun vergilendirmesi arasındaki müddetin uzamasından - gerek vergi mükellefleri ve gerekse Maliye için - doğan menfi tesirleri bertaraf ettiği inkâr edilemez.

II

1. *Alman Gelir Vergisinde Peşin Ödeme Sistemi*. — 1960 Yılına kadar yalnız bir *tek* Alman Gelir Vergisinden bahsedilemez; zira, daha önce Almanya'da gelirlerden vergi alınması *Federe Devletler ile Kömünlere* terkedilmiş bulunmakta idi (5). Ancak 1914 tarihinden sonra, 1920'de Gelir Vergisi Reich'e, yani merkezî devlete geçmiştir. İşte bu tarihe kadar Almanya'da, *tevkif usulüne tâbi bulunmayan gelirlerin* - yani bilhassa sınaî - ticarî kârlar ile serbest meslek kazançlarının - *Gelir Vergisinin ödenmesi* hususunda, bütün diğer memleketlerde tatbik edilmekte olan «*bir müddet evvelki kazancın vergilendirilmesi esası*» veya başka bir ifadeyle, *geçmişe yönelen tarh esası* (*Prinzip der Besteuerung nah der Vergangenheit*) mevcut idi. Fakat bu usulün başlangıçta temas edilen mahzurlarına binaen, bu hususda da Mart 1920 tarihli *Reich Gelir Vergisi Kanunu* ile «*peşin ödeme sistemi*» (§ 35 *Vorauszahlungen*) kabul edilmiştir. Bu sistem, bazı değişikliklere rağmen, esas itibariyle bugüne kadar muhafaza edilegelmiştir (6).

1920 tarihli kanunun getirmiş olduğu bu sistem, esas itibariyle, *rasyoneldir*; zira bu sayede, *gelirlerin doğumu ile vergilendirilmesi arasındaki bir gecikme* (lag) asgarî hadde kadar kısaltılabilmektedir. Gerçi Alman Vergisi Kanununda gelir vergisi, *tevkif suretiyle tahsil edilmediği takdirde*, takvim yılının sona erme-

5) Alman Gelir Vergisinin tarihi tekâmülü için bk.: *Wagner, A.*: Finanzwissenschaft, IV. Teil, Leipzig 1901; *Grabower, R.*: Preussens Steuern vor und nach den Befreiungskriegen, Berlin 1932; *Gerlof, W.*: Der Staatshaushalt und das Finanzsystem Deutschlands, in : «Handbuch der Finanzwissenschaft», Bd. III, Tübingen 1929.

6) Bu husus için bk.: *Blümich - Folk*: Kommentar zum Einkommensteuergesetz 1963, s. 2084 ve m. *Dermann - Meuschel*: Einkommensteuer, Stuttgart 1952, s. 211 ve m.

Nöll von der Nahmer : Lehrbuch der Finanzwissenschaft, Bd. II, Köln 1964, s. 128.

Neumark, F. : Theorie und Praxis der modernen Einkommensbesteuerung, Bern 1947, s. 257 ve m.

sinden sonra mükellefin bu vergilendirme dönemi içindeki efektif gelirine göre tarh edilir denmektedir (§ 25). Fakat, buna mukabil, bir takvim yılının vergi borcu kat'î surette tarh edilinceye kadar - ki bu ancak 1 sene sonra gerçekleşebilmektir - muhtemel vergi borcu için carî yıl içinde «peşin ödemeler» de bulunacağına dair hükümler mevcuttur. Buna göre, «peşin ödemeler», dört eşit taksitte yapılır; ve ödeme zamanları, 10 Mart, 10 Haziran, 10 Eylül ve 10 Aralıktır. Fakat, *ziraat ve ormancılık*, bu normal kaidenin bir istisnasını teşkil etmektedir. Çünkü, mevzuata göre kazançlarının yarısından fazlasını ziraat ve ormancılıktan elde eden mükellefler, «Peşin ödemeler»ini, dörtte birerlik ilk iki taksit 10 Mart ve 10 Haziran'da, diğer yarısı ise 10 Aralıkta olmak üzere üç taksit halinde yapabilirler.

Bu «peşin ödemeler»in kanunda (§ 35) tespit edilen bu zamanlarda ödenmesi gerekmele beraber, eğer bunların ödenmesi mükellef yönünden ağır güçlüklerle bağlysa ve verginin tehiri Hazine yönünden tehlikeli değilse, ödeme zamanı kefalet mukabilinde uzatılabilir.

Peşin ödeme taksitlerinin miktarının tespitine gelince: Bu hususta takip edilen amaç, bir takvim yılı içinde yapılan «peşin ödemeler» ile kaynakta tevkif suretiyle alınan vergi miktarlarının toplamının mümkün olduğu kadar, aynı takvim yılı için tarh muamelesi neticesinde kat'î surette tespit edilen vergi miktarını karşılmasını temin etmektedir. Kazanç nispetlerinin yaklaşık olarak aynı kaldığı ve vergi mevzuatında değişiklik olmadığı farzedilirse, bir takvim yılı için tarh edilen vergi onu takip eden takvim yılı için tahsil edilecek vergi miktarına da uyabilir. İşte bu yüzden, «peşin ödemeler», esas itibariyle, kaynakta tevkif suretiyle alınan vergi miktarları (§ 47 Abs. 1 Ziff. 2) mahsup edildikten sonra, kat'î surette tarh muamelesi tamamlanmış son takvim yılının vergi miktarına göre hesaplanırlar (§ 35 Abs. 2, Satz 1.) Her peşin ödeme taksiti, bu vergi miktarının dörtte biri nisbetindedir. Ancak, bu normal kaidenin iki istisnası vardır: Bunlardan biri, biraz önce zikderildiği veçhile, kazancının yarısından fazlasını ziraat ve ormancılıktan temin eden mükelleflerin gelir vergisi için varit; diğeri ise, önemine binaen aşağıda izah etmek istediğimiz «peşin ödemeler»in artırılıp azaltılmasına taallük etmektedir.

1934 tarihinde ihdas edilen bir kanun (*Steueranpassungsgesetz*) ile Maliye dairesine, lüzumlu gördüğü hallerde «peşin öde-

meler» i arttırıp azaltabilmek selâhiyeti verilmiştir. Bunun için, «peşin ödemeler»in tespitine esas olan vergi miktarlarından inhi-raf etmeyi gerektiren sebeplerin mevcut olması şarttır. Meselâ, bu arada, muamele hacminin artması veya azalması, hususî amortismanlar, fiyat değişiklikleri v.s. gibi muhtelif sebepler dolayısıyla bir önceki vergilendirme dönemine nazaran daha az veya daha çok gelir elde edilmesi; vergi tarifesinde yapılan değişiklikler; aile durumundaki değişiklikleri; kaynakta tevkife tâbi kazançlar yerine, tamamen veya kısmen diğer kazançların geçmesi veya bunun aksi olan bir durumun vârit olması; en son olarak tarh edilen gelir vergisine bir takvim yılının gelirinin esas olmaması gibi haller zikredilebilir. Ancak, vergi mükellefi, peşin ödemelerin arttırılmasını gerektirebilecek bu gibi halleri *kendiliğinden* Maliyeye *bildirmeğe mecbur* değildir. Maliye dairesi, carî yılın henüz tahakkuk etmemiş «peşin ödemeleri» ni (tahakkuk etmiş peşin ödemeler; sonradan arttırılamaz) o şekilde arttırıp azaltabilir ki, bunlar ile tahakkuk etmiş «peşin ödemeleri»in ve tevkif suretiyle alınan vergi miktarının toplamı, carî vergi yılı için beklenen kat'î vergi miktarına eşit olsun (§ 35 Abs. 2).

Bu hususu bir misal ile izah edelim. Bir mükellefin 1965 yılında temin etmiş olduğu gelir dolayısıyla 6000 mark tutarında vergi tarhedilmiş olduğunu ve bunun kendisine 30 Kasım 1966 da tebliğ edildiğini farzedelim. Mükellefin ilk defa olarak 10 Aralık 1966'da 1965 yılı vergisinin *dörtte biri* nisbetinde, yani 1500 mark tutarında «peşin ödeme»de bulunması icabeder. Diğer taraftan, bu mükellef, 10 Mart, 10 Haziran ve 10 Eylül 1966'da 5000.— mark tutarında «peşin ödemeler» de bulunmuş ve fakat 1966 yılı gelir vergisi yukarıda temas ettiğimiz *değişen şartlar* dolayısıyla 8000.— mark tahmin ediliyorsa, bu takdirde, tahakkuk etmiş «peşin ödemeler» ile bu meblâğ arasında 3000.— marklık bir fark doğar. İşte böyle bir durumda Maliye dairesi, takdir hakkını kullanarak, 10 Aralık 1966'da yapılacak «peşin ödemeler» miktarını 1500 marktan 3000 marka yükseltebilir.

Fakat her şeye rağmen, mükellefin carî yıl içinde yapmış olduğu bu «peşin ödemeler» ile *tevkif suretiyle mükelleften alınan vergiler* toplamı, sonradan yapılan tarh neticesinde kat'î surette tespit edilen *gerçek* vergi miktarına tam olarak uymaz. Bu yüzden aradaki fark, ya mükellefin *munzam (nihai)* bir ödemede (*Abschlusszahlung*) bulunması ile kapatılır veya fazla alınan ver-

gi Maliye tarafından mükellefe iade (*Erstattungen*) veya gelecek senenin vergisine mahsup suretiyle kapatılır (§ 47 Abs. 2).

Şimdiye kadar Alman Gelir Vergisinde «peşin ödemeler» sistemini çeşitli yönlerden izah etmiş olmakla beraber, bu sistemi *tenkitci* bir gözle değerlendirmeye geçmezden önce, anlamayı kolaylaştırmak ve herhangi bir yanlış anlamayı önlemek amacıyla, sadece *sistemin iskeletine* taallük eden müşahhas bir *misal* verelim.

Bir mükellefin, 1964 yılında temin etmiş olduğu gelir dolayısıyla 10.000 mark miktarında vergi tarhedilmiş olduğunu varsayalım. Bu vergi miktarı, mükellefe ancak Ekim 1965 de tebliğ edilebilecektir. 10 Mart, 10 Haziran ve 10 Eylül 1966'da 1966 gelir vergisi için «peşin ödeme» mahiyetinde olarak, 1964 vergisinin üç defa dörtte birerini, yani 7500 mark ödeyecektir. Ekim ayı sonunda, bu mükellefe, 1965 yılı geliri için nihai olarak tarhedilen vergi miktarı bildirilir; bunun 12.000 mark olduğunu farzedelim. Bu takdirde, 1966 yılı *son taksiti* için 1965 vergisinin *dörtte birini*, yani 3000 mark ödeyecektir. Diğer taraftan, bu mükellefin 1966 takvim yılı geliri için, 1967 yılı sonlarında yapılan tarh muamelesi neticesinde, kat'î surette 15.000 mark tutarında bir verginin tespit edilmiş ve bunun 1000 markının önce kaynaktan tevkif suretiyle tahsil edilmiş olduğunu kabul edelim. Bu durumda, mükellef, 1967 sonlarında, 1966 vergisine müteallik «nihai ödeme» yi (*Abschlusszahlung*) yaparken «peşin ödemeler» ve tevkif suretiyle alınan vergiler indirildikten sonra, daha 3500 mark ödemek mecburiyetinde kalacaktır. (Zira : 7500 + 3000 + 1000 + 3500 = 15.000).

Şimdi ana hatları itibarile izah edilen bu *sistem tenkitci bir değerlendirmeye* tâbi tutulursa, şöyle bir neticeye varılabilir : *bir kere*, böyle bir sistem sebebiyle gelir vergisi, vergi meselelerinin bilhassa son zamanlarda, esas itibariyle, konjonktür siyaseti açısından tetkik edildiği Almanya'da, *konjonktürel fonksiyonunu* gereği giti ifa edememektedir. Bilindiği gibi, klâsik maliye teorisinin aksine modern maliye teorisi, bilhassa gelir vergisinin konjonktürel dalgalanmalarına karşı olan kuvvetli reaksiyonunu, bunun müsbet ve tercihe şayan bir tarafı olarak telâkki etmektedir; zira, gelir vergisi, otomatikman - «*discretionary measures*» e lüzum kalmaksızın - *depresyon zamanlarında vergi yükünü* - hem mikro, hem de makro ekonomisi açısından arzuya şayan olan şe-

kilde - hafifletebilmekte ve refah zamanlarında ise, vergi yükünü arttırabilmektedir⁽⁷⁾. Halbuki, bilhassa konjonktürün yükseldiği devrelerde «peşin ödemeler», ekseriya, gerçek vergi miktarının aşağısında kalmaktadırlar. Nihai ödeme (Abschlusszahlung) ise, ancak, verginin mükelleflerin tasarrufa âmade şahsî gelirleri üzerindeki daraltıcı tesirinin (Entzugseffekt) konjonktür siyaseti yönünden arzu edilmediği bir zamana rastlamaktadır. Gerçi Alman Gelir Vergisi Kanununa göre «peşin ödemeler» - yukarıda izah edildiği üzere, değişen şartlar sebebiyle arttırılıp azaltılabilir; fakat, mevzuatın tanınmış olduğu bu imkândan - Almanya Federal Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı yetkililerinin ifadesine göre - teknik güçlükleri yüzünden, genellikle istifade edilememektedir.

Sistemin ikinci bir mahzuru, vergilemede müsavat prensibi ile ilgilidir. Mükellefler tarafından verilen beyannameler, Maliye dairesince tetkik edilip, vergi kat'î surette tarh edilinceye kadar normal 1 sene geçtiği için, ancak «nihai (munzam) ödeme» (Abschlusszahlung) ile tasfiye edilebilecek önemli vergi meblâğlarının Devlet tarafından tahsili, istemiyerek ve faizsiz olarak, mükelleflerin lehine tehir edilmektedir. Vergi ödeme gücü yüksek olan mükelleflerin, tarh ameliyesinin gecikmesi sebebiyle, Devletten yıllarca «vergi kredisi» (Steuerkredit) diyebileceğimiz faizsiz kredi almaları, vergilemede âdalet prensibi ile kabili telif değildir. Bilhassa, vergilemede ücretlerin hissesinin sanayileşmiş ileri memleketlerde çok yüksek olduğu düşünülürse, bunun manâsı kolayca anlaşılır.

Almanya'da, sistemin bu mahzurlarını gidermek amacıyla, bazı reform teklifleri yapılmıştır. Bu tekliflerden biri, «peşin ödemeler» in gerçek vergi borcunun altında olmasını önlemeye matûf olup, mükellefin «peşin ödeme» taksitlerini elde ettiği gelirin ölçüsüne göre bizzat hesaplanmasını ihtiva etmektedir. İleride görüleceği üzere, bu usul, A.B.D. de tatbik edilmektedir (Pay - As - You - Go). İşgâl rejimi zamanında Batı Almanya'nın bazı bölgelerinde de (Niedersachsen/Hannover) tatbik edilmiştir; fakat, tarife ve diğer hükümlerdeki daimî değişiklikler dolayısıyla mükelleflere çok zor geldiği için tekrar vazgeçilmiştir. Binaenaleyh, Ma-

7) Neumark, F. : Einkommensteuer, «Handwörterbuch der Sozialwissenschaften, Bd. 3, Tübingen 1961, s. 79.

liye Bakanlığı böyle bir metodun tatbik kabiliyeti hakkında şüpheli bir tavır takınmaktadır.

Son zamanlarda rağbet gören diğer bir reform teklifi de vergi borçlarını Maliye vergi alacaklarını ise, mükellefler lehine faizlendirmek esasıdır. Bu suretle mükellefler, 30 Aralık'tan itibaren işlemeğe başlayacak olan gecikmeden mütevellit faizleri ödemekten sakınmak amacıyla, vergi borcunu mümkün olduğu kadar erken tasfiyeye teşvik edilmek isteniyor.

2. *Fransa.* — Fransız gelir vergisinde, esas itibariyle «*bir müddet evvelki kazancın vergilendirilmesi esası*» (*Besteuerung nach der Vergangenheit*) tatbik edilmekle beraber, tahakkuk işleminin gecikmesinden mütevellit mahzurları bertaraf etmek amacıyla, 1942 yılından itibaren, son değişikliğini 1953 yılında idrak eden bir «*peşin ödemeler sistemi*» kabul edilmiştir. Bu sistemin esasları kısaca şöyledir:

Mükellefler, hesap dönemini takip eden ilk üç ay içinde beyannemelerini verirler. Beyanname verilmekle tahakkuk yapılmış olmuyor. Vergi dairesinin, mükellefin beyanı üzerinde incelemeler yapıp, «*mise en recouvrement*» denen tahakkuk işlemini tamamlaması, uzun zamanı icap ettiriyor. İşte bu yüzden bu sistem, verginin -eğer o, geçmiş yılda 200 Frankı aşmışsa- üç taksit halinde peşin ödemelerle tahsilini öngörür⁸: Gelirin elde edildiği yılı takip eden 31 Ocak ve 30 Nisan'da geçmiş yılda ödenen verginin üçte birleri ve nihayet 1 Kasım'da geri kalan meblâğ (nihaî ödeme).

Mamafih, mükellef, yaptığı birinci ödemenin, en sonunda ödemeğe mecbur kalacağı vergi miktarına eşit veya bunun üstünde olduğunu tahmin ederse, ikinci ödemeyi yapmaktan imtina edebilir. Ancak, bunun için, vergi dairesine ikinci taksit süresinden önce yazılı bir beyanda bulunması gerekir.

Görülüyor ki, *Fransa*'da «*gelirin hemen vergilendirilmesi*» (*Gegenwartsbesteuerung*) esasına mâtufl orijinal anlamıyla bir «*peşin ödemeler sistemi*» mevcut değildir. Bu sistem sayesinde, sadece, gevşek bir vergi tahsil tatbikatı neticesi meydana vergi bakayasının büyümesi, bir dereceye kadar önlemek isteniyor.

8) *Trotabas. L.* : Précis de Science et Technique Fiscales, Librairie Dalloz, 2 inci basım, Paris 1960, s. 329; *Laufenburger, H.* : Die Einkommensbesteuerung, Handbuch der Finanzwissenschaft, Bd. 2., Tübingen 1956, s. 491.

3. *Amerika Birleşik Devletleri.* — Gelir vergisinin ödenmesinde, 1943 yılına kadar «bir müddet evvelki kazancın vergilendirilmesi» (*Besteuerung nach der Vergangenheit*) esası tatbik edilmekte idi. Yani, Amerikan vergi mükellefi, bir yıl içinde elde ettiği geliri, müteakip yılda Federal Devlete beyan ediyor ve buna tekâbül eden vergiyi, ya bir bir defada veyahut dört eşit taksit halinde o yıl içinde ödüyordu.

Fakat, bu usul de, gelirin doğumu ile bunun vergilendirilmesi arasındaki uzunca bir «lag» den dolayı, gerek mükellefler ve gerekse Devlet yönünden tatbikatta bir takım mahzurlar doğuyordu⁹⁾. Bir kere, mükellefler, hastalık ihtiyarlık ve konjonktürel sebepler yüzünden gelirlerinde anı ve tedrici düşmeler muvacehesinde, bir evvelki yılın nisbeten yüksek olan gelirin ait vergiyi müteakip yılın daha düşük gelirden ödemek zorunda kalıyorlardı. Gelirdeki düşüklüğün anı ve büyük nisbetde olması halinde bu mahzurun önemi aşikârdır. Diğer taraftan, gelirin doğumu ile bunun vergilendirilmesi arasındaki gecikmenin Devlet yönünden mahzuru, verginin tahsilinin güçleşmesi ve hattâ bazan imkânsızlaşması şeklinde beliriyordu.

İşte bu sebepler yüzünden bu usul, 1943 tarihli «*Current Tax Payment Act*» ile kaldırıldı. Bunun yerine, «*Pay - As - You - Go*» esasına dayanan «peşin ödemeler sistemi» kabul edildi. Bu sistemin bugünkü tatbikatı kısaca şöyledir:

Amerikalı vergi mükellefi, birisi *tahmini beyanname* («*declaration*»), diğeri nihai beyanname («*return*») olmak üzere iki vergi beyanamesi tanzim eylemektedir. Mükellef, bir taraftan, her malî yılın 15 Mart'ında tanzim eylediği tahmini beyanname o yıl içinde elde edeceği muhtemel geliri; diğeri taraftan, aynı tarihte tanzim eylediği nihai beyanname geçmiş yıl içinde elde ettiği gerçek geliri Maliyeye bildirmektedir.

Tahmin edilen vergi dört eşit taksit halinde ödenir. Birinci taksit, *tahmini beyanname* («*declaration*»)nin verilmesi ile birlikte tediye olunur. Diğer taksitlerin ödeme zamanı, 5 Haziran, 15

9) Bu husus için bk. : The Pay-As-You-Go Income Tax Plan. Submitted to the Finance Committee of the United States Senate, July 21, 1942.

Eylül ve 15 Ocak'tır. *Nihaî ödem* («*balance of tax due*») ise, nihaî beyannamenin tanziminden sonra ifa edilir. Eğer bir «*overpayment*» bahis konusu ise, mükellef, bunu nihaî beyannamesinde bildirir. Fazla tahsilât, ya gelecek yılın vergisine *mahsup* («*credit*») edilir veya mükellefe *iade* («*refund*») edilir. Bir «*overpayment*» halinde, idare mükellefe fazla tahsil edilen meblâğ için % 6 nisbetinde bir faiz ödemektedir.

Görülüyor ki, Amerikan tatbikatı da, gelirin doğum tarihi ile bunun vergilendirme tarihini mümkün olduğu kadar birbirine yaklaştırmak amacına yönelmektedir.

III

Hemen bütün Batı memleketlerinde - değişik şekillerde de olsa - tatbik edilmekte olan gelir vergisinin peşin ödenmesi usulü, konuşmamızın seyri içinde bahsetmiş olduğumuz sebeplerin yanı sıra, Müsterek Pazar içinde vergi âhenkleştirilmesi hareketine uymak yönünden Türkiye için de büyük bir ehemmiyeti haizdir. Ancak, Türk vergi sisteminde bu hususta yapılacak reformun başarısı, bilhassa iki faktöre bağlıdır: Bir taraftan, vergi idaresinin, böyle bir reformun gerektirdiği yeni vazifeleri ifa edecek şekilde yeniden organize edilmesine; diğer taraftan, vergi mükelleflerinin tutum ve reaksiyonuna. O halde, okuma yazma bilmeyenlerin halkının % 60'ını teşkil ettiği, vergi zihniyetinin - Akdeniz memleketlerine has olan bir şekilde - menfi ve dolayısıyla vergi ahlakının düşük, vergi idaresinin tam tekemmül etmemiş olduğu bir ülke olan Türkiye'de, bu reformun bugünkü şartlar altında gerçekleştirilmesi imkânsızdır.